

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет романо-германської філології
Кафедра педагогіки

ДИПЛОМНА РОБОТА

«Кроскультурний підхід у системі університетської іншомовної освіти»
**«The Cross-Cultural Approach Within the University System of The Foreign
Language Education»**

Виконала: студентка 2 курсу,
заочної форми навчання
Спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Спеціалізації «Педагогіка та лінгводидактика вищої
школи»
Павлишена Ольга Миколаївна
Керівник: канд. пед. н., доц. Павлова В.В.
Рецензент: канд. пед. н., доц. Картель Т.М.

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК № 6

Протокол засідання кафедри

Протокол №   від

№   від

Оцінка _____ / _____ / _____

ECTS, бали)

(за національною шкалою, шкалою

Завідувач кафедри

Голова ЕК

_____ Цокур О.С.

_____ Князян М.О.

(підпис)

(підпис)

Одеса 2019

АНОТАЦІЯ

Павлишена О.М. Кроскультурний підхід в системі університетської іншомовної освіти. - Дипломна робота магістра.

Дипломна робота магістра присвячена дослідженню проблеми вдосконалення університетської іншомовної освіти студентів як майбутніх фахівців на засадах кроскультурного підходу.

Розкрито сутність і специфіку кроскультурного підходу як стратегії вдосконалення якості університетської іншомовної освіти студентів. Продемонстровано, що кроскультурний підхід - це спосіб розуміння істини, що стосується поведінки, а також психологічних принципів взаємодії людей, як універсальних або як культуро-специфічних. Кроскультурний підхід зумовлює кращий базис, щоб зрозуміти культурні відмінності, поважати й оцінити їх, перейнятися ними, коли вони виявляються. Узагальнено, що важливість впровадження кроскультурного підходу зумовлена вимогами глобалізаційних процесів, пошуком нових підходів до виховання студентської молоді на перетині культур, суттю якого є розуміння феноменів життя у різноманітності їхніх культурних проявів.

За даними експериментальної роботи, проведеної на базі студентів ОНУ ім. І.І. Мечникова упродовж 2018-2019 навчального року, з'ясовано, що більшість студентів як провідних суб'єктів університетської іншомовної освіти має середній і низький рівні сформованості готовності до кроскультурної взаємодії. Студентів із низьким рівнем виявлено 42,7%, із середнім – 36,9%, з високим – тільки 20,7%.

Ключові слова: кроскультурний підхід, культурні відмінності, університетська іншомовна освіта студентів.

ANNOTATION

Pavlyshena O.M. The Cross-Cultural Approach Within the University System of The Foreign Language Education. - Master's thesis.

The master's thesis is devoted to the research of the problem of improving the university foreign language education of students as future specialists on the basis of the cross-cultural approach.

The essence and specifics of the cross-cultural approach, as a strategy of improving the quality of university foreign language education of students, are revealed. Cross-cultural approach has been demonstrated as a way of understanding the truth about behavior, as well as the psychological principles of human interaction, both universal and cultural specifics. The cross-cultural approach provides a better basis for understanding, respecting, and appreciating cultural differences, as they emerge. It is generalized that the importance of introducing a cross-cultural approach is conditioned by the requirements of globalization processes, the search for new approaches to the education of students.

According to the experimental study that was conducted on the basis of students of Mechnikov National University, during the 2018-2019 academic year, we have concluded that most students as leading subjects of university foreign language education have medium and low levels of readiness for cross-cultural interaction. 42.7% of students were identified with low level and 36.9% with average and 20.7% with high level.

Keywords: cross-cultural approach, cultural differences, university foreign language education of students.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРОСКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ.....	12
1.1 Сутність поняття «кроскультурний підхід»	12
1.2 Характеристика чинників ефективності впровадження кроскультурного підходу в систему університетської іншомовної освіти.....	29
1.2.1 Залежність ефективності впровадження кроскультурного підходу в систему університетської іншомовної освіти від особистісних характеристик її суб'єктів.....	29
1.2.2 Роль і місце особистісного потенціалу суб'єктів університетської іншомовної освіти в контексті набуття готовності до кроскультурної взаємодії.....	35
Висновки до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИЯВУ СТАНУ ГОТОВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ДО КРОСКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	46
2.1 Критерії, показники і рівні готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.....	46
2.2 Результати констатувального експерименту з вияву стану готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.....	62
2.2.1 Діагностування показників критерію «Кроскультурна сприятливість».....	62
2.2.2 Діагностування показників критерію «Кроскультурна компетентність»	71

2.2.3 Діагностування показників критерію «Суб’єктність у діалозі культур»	80
Висновки до розділу 2	92
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	99
ДОДАТКИ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними тенденціями світового розвитку, які окреслили необхідність виховання особистості, готової до міжкультурної співпраці і кроскультурної взаємодії, що є свідомим і динамічним процесом взаєморозуміння та створення смислу в ході здійснення учасниками діалогу різновиду взаємозалежних і взаємозумовлених видів діяльності, яка сприяє їхньому взаємозбагаченню і розвитку індивідуальних новоутворень.

Нинішня ситуація у світі ставить перед людством нові серйозні виклики, що спричинено зростанням напруженості, спалахами воєнних конфліктів на теренах деяких держав, посиленням міжнародного тероризму. Єдиною запорукою позитивних змін і сталого розвитку є згуртованість, солідарність прогресивної світової спільноти. Миру й стабільності не можна досягти там, де панують агресивні ідеології, де порушуються ключові права та свободи людини. Врегулюванню конфліктних ситуацій у світі сприятиме дух єдності міжнародних спільнот: «Порядок денний на період до 2030 року, стверджував Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун на Саміті ООН в галузі розвитку на період після 2015 року, спонукає нас виходити за межі вузьких і короткострокових національних інтересів і діяти в дусі солідарності і в розрахунку на тривалу перспективу. Ми більше не можемо дозволити собі думати і трудитися окремо один від одного».

Одним із значущих засобів потужних позитивних змін у сфері діяльності взаємодіючих культур є кроскультурна взаємодія, яка сприяє появі нових елементів і форм культурної активності, коригує ціннісні орієнтири, моделі поведінки і способи життя (як універсальні, так і культурно-специфічні). Зумовлено це тим, що людина на перетині культур – новий тип особистості, чие усвідомлення й бачення світу виходять за межі її власної культури, а сутнісна ідентичність включена до різних життєвих моделей. Вона орієнтується у множинності реальностей, уособлює процес самоверифікації, що ґрунтується на визнанні як універсальності людського існування, так і відмінності культурних

форм. Інтегруючи проекції різних культур, молода людина вирішує конфлікт їхніх ціннісних систем, здійснює вибір стратегії взаємодії – замкненості, пристосування, опозиційності чи трансформації, інтеріоризує цінності інших культур без заподіяння шкоди для власної на засадах балансу толерантності культурних цінностей. Така особистість реагує на вплив іншої культури шляхом добору, комбінування й синтезування культурних цінностей і виявляє здатність встановлювати зв'язки між різними культурними системами.

Появу наукового інтересу до кроскультурної взаємодії засвідчують численні зарубіжні дослідження з антропології на початку ХХ століття. У працях Р.Бенедикт, Ф.Боаса, С.Бочнера, В.Гудікунста, А.Кардинера, Ю.Кіма, Дж.Мьордок, М.Мід, Л.Моргана, Е.Тайлора, Дж.Вайтинга, І.Чайлда, спрямованих на вивчення практики виховання в різних культурних системах, її визначено як виховну методологічну стратегію пізнання культур на основі рівноцінності, універсальної схожості та культурної специфічності.

Дослідження з кроскультурної психології, зокрема Дж.Беррі, П.Боскі, Д.Мацумото, Р.Наролла, Р.Коха, Д.Сема, Х.Триандіса, І.Брунової-Калісецької, О.Кочубейник, О.Аймаганбетової, справили певний внесок у розкриття ціннісних підвалин кроскультурної взаємодії, зафіксувавши механізми психічного життя залежно від типу культури, ціннісних настанов і стереотипів, які виявляються в поведінці людей. «Коли ми все частіше та частіше вступаємо в контакт із людьми з різних культурних середовищ, – запевняє Д. Мацумото, – важливим стає дізнатися про універсальність і культурну специфічність наших істин, тобто уявлень, яких ми дотримуємося щодо людей і їхньої сутності. Ще важливіше те, що нам потрібно застосувати ці універсалії для формулювання принципів, які можна використовувати як ресурси в наших взаєминах із оточенням. Ігнорування подібних ресурсів зробить нас негнучкими у своїй здатності контактувати з людьми у динамічному світі, що постійно змінюється» [231, с.23].

Вагомим здобутком науки в дослідженні окресленої проблеми слід вважати праці з питань, пов'язаних із культурним орієнтуванням (Р.Брислінг,

Д.Бавук, Т.Йошіда, П.Педерсон, Р.Пейг); теорією людської поведінки (Д. Левінсон); кроскультурним навчанням (М.Беннетт, Дж.Вайтинг, І.Чайлд, А.Китсантас, Дж.Мейерс, Т.Вільямс, Х.Триандіс); полікультурною (Ю.Бос-Нюнінг, М.Хоманн, Х.Гепферт, А.Джуринський, Г.Дмитрієв, М.Крюгер-Потратц, Ю.Сорокін, Є.Тарасов, Г.Померін, Ю.Шміт та інші), міжнародною (Х.Томмас, Б.Ліаск, Дж.Кнайт) та глобальною освітою (Р.Хенві та ін.), адаптацією особистості до нового культурного середовища (Ю.Кім, В.Карасик, Н.Лебедева, К.Оберг, Т.Стефаненко та ін.).

На повазі до культурно-цивілізаційного розмаїття світу наголошено у рекомендаціях Ради Європи «Жити разом як рівні серед рівних» (2008), «Автобіографія інтеркультурних зіткнень: контекст, концепції і теорії» (2009), «Міжкультурна компетентність для всіх: підготовка до життя в багатоманітному світі» (2012), «Розвиток міжкультурної компетентності через освіту» (2013), які ґрунтуються на положеннях «Загальної декларації прав людини».

Сучасні українські наукові розвідки присвячено вивченню таких аспектів кроскультурної взаємодії, як властивості кроскультурного діалогу та особистісного розвитку людини в міжкультурному полілозі (І. Бех), планетарне мислення особистості (Є.Зеленов), чинники її соціалізації під впливом світових і планетарних процесів (Н.Сейко), психологічна самоєфективність як чинник кроскультурної адаптації (І.Брунова-Калісецька), трансформація уявлень про «Я» в кроскультурній взаємодії (О.Кочубейчук, С.Рашидов), кроскультурні дослідження структури міжетнічних відносин (О.Аймаганбетова), подолання непорозумінь у взаємодії (К.Мальцева), мовна взаємодія (Ф.Бацевич, В.Демецька, Н. Миропольська, Р.Помірко, А.Паславська, О.Селіванова, Т.Скубашевська), теорія комунікації (Г.Почепцов), зокрема кроскультурної в освітньому сегменті інформаційного суспільства (К. Мацик), кроскультурний менеджмент (Н.Тодорова), формування мовної особистості в європейському соціокультурному освітньому просторі (В.Махінов), нові підходи до освіти молоді в країнах Ради Європи (М.Тадєєва) та в умовах багатокультурного суспільства (К.Баханов, П. Вербицька, П.Кензьор), професійна підготовка

студентів до мультикультурної взаємодії (Р. Булгаков, Н. Подковирофф, Л. Шуппе, О. Цокур, Н.Якса), формування загальнокультурних духовних цінностей (Г.Шевченко).

Однак у науковій літературі не представлено на належному рівні характеристику значущих аспектів та елементів кроскультурної взаємодії, особливості її впливу на людину, а також на розвиток її аксіологічних настанов внаслідок збагачення її універсальними та національно-специфічними цінностями своєї та інших культур у кроскультурній взаємодії, майже не розглянуто різновидів кроскультурної інтеракції в умовах взаємодії учасників педагогічного процесу.

Завдання виховання студентів вищої школи полягає в підготовці «людини культури», яка здатна працювати з різними типами мислення, що визнають ідеали різних культур. Кроскультурна взаємодія виступає одним із засобів такого виховання. У контексті перетину різних культур відбувається розвиток інтелектуальних, моральних та етичних зразків поведінки й діяльності, які людина наслідує впродовж життя. У динамічно мінливому світі, де взаємодіють контексти різних культур, вона засвоює їхні зразки, які трансформуються в неповторні індивідуальні образи світу. У цьому процесі кроскультурний контекст зумовлює рух зустрічного впливу соціокультурного й особистісного контекстів. Ця зустріч особистісних смислів і новоутворень в індивідуальному полі сторін, що взаємодіють, спільне створення нового смислу є необхідною умовою унікальності, неповторності розвитку особистості. Проте якості особистості, що виникають і проявляються в її особистісній культурі, стають необхідною готовністю як базою для формування індивідуального способу існування в сучасному полікультурному світі. Готовність створює основу для мобільності молоді, її адаптації до динамічно мінливих умов життя, прилучає до світових досягнень, розширює можливості самореалізації в просторі культур.

На тлі визначених явищ спостерігаються такі **суперечності**:

– між можливостями кроскультурної взаємодії як форми культурної активності, що коригує ціннісні орієнтири, моделі поведінки, способи життя, та її невикористанням як виховної стратегії у практиці вищих навчальних закладів;

– між вимогами суспільства, які пред'являє сучасний етап розвитку всесвітнього виховного процесу до мобільності та пристосованості студентської молоді до реалій сучасного світу, і певною неспроможністю вищого навчального закладу реагувати на інноваційні зміни у навчально-виховному процесі та вчасно впроваджувати новий зміст виховання та іншомовної освіти;

– між потребою використання іноземної мови як інструменту пізнання інших культур і недостатнім рівнем її володіння студентами.

Зазначені суперечності, недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи: «КРОСКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дипломної роботи затверджено на засіданні кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (протокол № 2 від 27.09.2019 р.). Дослідження виконувалося відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і є складовою частиною теми «Освіта дорослих в Україні та світі» (державний номер реєстрації 0119U002443).

Мета дослідження – на підставі обґрунтування концептуальних засад кроскультурного підходу виявити реальний стан готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.

Об'єкт дослідження – кроскультурний підхід як нова лінгводидактична парадигма університетської іншомовної освіти.

Предмет дослідження – процес оцінювання ефективності впровадження засобів кроскультурного підходу в систему університетської іншомовної освіти.

Відповідно до об'єкта, предмета і мети було визначено такі завдання дослідження:

1. З'ясувати концептуальні настанови кроскультурного підходу як нової лінгводидактичної парадигми університетської іншомовної освіти, уточнити визначення базових понять дослідження.

2. Обґрунтувати чинники, що зумовлюють ефективність впровадження кроскультурного підходу в систему університетської іншомовної освіти

3. Уточнити суть і структуру й схарактеризувати критерії, показники та рівні готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.

4. Експериментально встановити реальний стан готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.

Теоретичну основу дослідження становлять: наукові положення про сутність культурологічних підходів в іншомовній освіті (Дж. Бенкс, Р. Булгаков, А. Солодка, Л. Шуппе); специфіку взаємодії (Г. Андрєєва, І. Зимня, Г. Китайгородська, О. Леонтєв, Б. Ломов, А. Мудрик) та спілкування учасників педагогічного процесу (Б. Ананьєв, Л. Буєва, М. Каган, Л. Карпенко, Б. Ломов, Б. Паригін); психологічні механізми діалогу культур як суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Г. Балл, М. Бахтін, І. Бех, А. Біблер); етнопсихологічні концепції формування національних особливостей людини (Н. Іванова, Н. Лебедева, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, А. Шмельов).

Дипломна робота ґрунтується на положеннях законодавчих та нормативних документів про освіту, серед яких Закон України «Про вищу освіту», «Концепція національного виховання студентської молоді», міжнародних документів: «Усезагальна декларація прав людини», рекомендації Ради Європи: «Жити разом як рівні серед рівних» (2008), «Автобіографія інтеркультурних зіткнень: контексти, концепції і теорії» (2009), «Міжкультурна компетентність для всіх: підготовка до життя у різноманітному світі» (2012), «Розвиток міжкультурної компетентності через освіту» (2013).

У науковому пошуку використано такі **методи дослідження:**

– *теоретичні*: аналіз та узагальнення наукових та методичних джерел щодо здійснення крос культурного підходу педагогічному процесі закладів

вищої освіти; аналіз та узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних підходів до розкриття сутності кроскультурної взаємодії, її характерних ознак, механізмів регулювання; конкретизація специфіки й структури готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії;

– *емпіричні*, що орієнтуються на безпосереднє вивчення явищ у реальному навчально-виховному процесі : анкетування, тестування, бесіди, спостереження, аналіз продуктів діяльності, констатувальний експеримент щодо вияву рівнів готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії;

– *статистичні*: математичне статистичне опрацювання здобутих у ході дослідження результатів.

Теоретичне значення дослідження. *Доведено*, що підґрунтям визначення поняття «кроскультурний» є розуміння кроскультурного підходу як особливої методологічної виховної стратегії пізнання культур з урахуванням їх рівноцінності, універсальності та специфічності; *продемонстровано* функціональний взаємозв'язок внутрішнього контексту особистості та її особистісної культури під час кроскультурної взаємодії; *описано* механізм функціонування готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії, яка інтегрує відкритість і сприйнятливості стосовно інших культур і розглядається як вияв крос культурної сприйнятливості, кроскультурної компетентності й само ідентифікації у діалозі культур, спрямованих на продуктивну зустріч особистісних смислів

Подальшого розвитку набули такі складники: характеристика взаємодії учасників педагогічного процесу, уявлення про діяльність і особистість як інструменти суб'єктності індивіда на перетині культур, форми й методи діагностування рівнів готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії.

Практичне значення здобутих результатів полягає у систематизації та впровадженні комплексного діагностичного інструментарію для визначення стану готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать про досягнення поставленої мети, розв'язання визначених завдань, що дає підстави для наступних висновків.

1. Причиною визначення реального стану готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії є не тільки існуюча актуальна потреба суспільства в молоді, яка здатна ефективно взаємодіяти з представниками культур світу, а й необхідність визначення підстав щодо вибору й формування критеріїв та показників такої готовності, уточнення факторів, які перешкоджають позитивній та продуктивній взаємодії з іншими культурами через збої, які виникають на рівнях мотивації, обізнаності, емоційно-чуттєвого сприйняття, культур, поведінки у взаємодії.

2. Аргументовано сутність понятійно-категоріального апарату дослідження, а саме – змістовні характеристики таких понять:

– *кроскультурний підхід* – це спосіб розуміння істини, що стосується людської поведінки, а також психологічних принципів як універсальних (правильних для всіх людей, які представляють усі культури), або як культуро-специфічних (правильних для деяких людей, які представляють деякі культури);

– *кроскультурна взаємодія* – свідомий і динамічний процес взаєморозуміння та створення смислу під час здійснення учасниками діалогу різновиду взаємозалежних і взаємозумовлених видів діяльності, яка сприяє їхньому взаємозбагаченню та розвитку індивідуальних новоутворень;

– *кроскультурна взаємодія суб'єктів університетської іншомовної освіти* – педагогічний феномен, специфіка якого полягає в діалозі між ними у процесі викладання-опанування іноземної мови, кроскультурній спрямованості навчання та виховання, що зумовлює зміни в їхній особистісній сфері і має такі характеристики: бінарність і полінарність взаємодії, спрямовану на міжособистісні контакти учасників інтеракції, яка здійснюється в конкретній площині взаємодії культур; проектування ліній взаємодії на соціум і особистість у практичній діяльності, що характеризується ціннісним ставленням до її

контексту, партнера й передбачає моральну відповідальність кожного учасника за результати своєї діяльності;

– *кроскультурний контекст* – зустріч, перетин і взаємопроникнення цінностей різних культур; модель діалогу культур; механізм розвитку особистості на перетині культур, що «запускає» зустрічний рух внутрішнього (особистісного) та зовнішніх (соціокультурних) контекстів;

– *викладач іноземної мови як посередник між культурами* – це новий тип особистості, чия орієнтація та бачення світу виходять за межі її власної культури, а сутнісна ідентичність залучена до різних життєвих моделей. Вона орієнтується у множинності реалій, уособлює процес самоверифікації, що ґрунтується на визнанні як універсальності людського існування, так і відмінності культурних форм;

– *готовність суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії* – їх відносно стійка (але не статична) якість, що інтегрує відкритість і сприйнятливість щодо інших культур і розглядається як вияв кроскультурної компетентності у взаємодії (безпосередній чи опосередкованій), спрямованої на зустріч особистісних смислів. Готовність до кроскультурної взаємодії визначає ефективність і повноцінність діяльності особистості в умовах перетину культур.

3. Визначено критерії та показники готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії, які відображають рівень опису розвитку виявів їхньої особистісної культури: культурної сприйнятливості, кроскультурної компетентності, самоідентифікації у кроскультурному контексті і використовуються як індикатори стану готовності до кроскультурної взаємодії.

Критерій «культурна сприйнятливість» орієнтований на визнання та прийняття культурного різноманіття, розширення меж культурної взаємодії, розуміння контексту іншої культури. Його показниками є: позитивна етнокультурна ідентичність, толерантність, емпатійність, адаптивність до інших культур.

Критерій «кроскультурна компетентність» характеризується показниками: культурна обізнаність, широта комунікативного діапазону, стратегії мислення та тактики соціально-ціннісної поведінки.

Критерій «суб'єктність у діалозі культур» визначається як сукупність особистісно-групових властивостей учасників педагогічного процесу, наявність яких детермінує ефективність бінарності взаємодії (взаємодії в педагогічному процесі та кроскультурній взаємодії). Його показниками визначено суб'єктність викладача в організації кроскультурної взаємодії та суб'єктну позицію студента.

4. Встановлено рівні готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії: високий – еталонний, середній – потенційно-динамічний, низький – невизначений.

5. Аналіз стану готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії засвідчив його низьку ефективність на констатувальному етапі дослідження, спричинену недостатньою розробленістю її методичних засад щодо її формування у процесі навчання іноземної мови.

6. З'ясовано, що більшість студентів як провідних суб'єктів університетської іншомовної освіти має середній і низький рівні сформованості готовності до такої взаємодії. Студентів із низьким рівнем виявлено 42,7%, із середнім – 36,9%, з високим – 20,7%. Провідними причинами такого стану готовності до кроскультурної взаємодії встановлено:

– невідповідність змісту навчально-виховної роботи університету завданням формування особистості, готової до міжкультурної співпраці та здатної ефективно здійснювати кроскультурну взаємодію;

– недостатнє застосування виховних засобів та методів активізації пізнавальної активності студентів, що забезпечують цю потребу;

– невідповідність викладачів іноземної мови та соціально-гуманітарних дисциплін до організації іншомовної освіти й їх професійної підготовки у кроскультурному контексті та неусвідомленість ними своєї відповідальності за вплив власного рівня культурної сприйнятливості й кроскультурної компетентності на її ефективність.

7. Наслідком низького стану готовності суб'єктів університетської іншомовної освіти до кроскультурної взаємодії є брак у студентів ініціативи у навчанні, низький рівень сприйняття інших культур, недостатнє розуміння глибинного сенсу контексту взаємодії, небажання шукати способи розуміння на підставі рівноправності й рівноцінності культур, низька толерантність, висока конфліктність, різкість, категоричність, вузький діапазон комунікативних стратегій і тактик у поведінці, недостатній рівень володіння іноземною мовою та її використання як інструменту пізнання інших культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса Минск: Университетское, 1991. 560 с.
2. Асанова Ф. Б. Підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського. Вінниця, 2014. 211с.
3. Бабилаев А.Н. Этническая психология как социальный феномен. Москва: Грааль, 2001. 108 с.
4. Балл Г.О. Наука як підсистема культури і діалого-культурологічний підхід в освіті. Київ: Наукова думка, 1998. С. 101–118.
5. Барытко Н.М. Педагог в пространствах современного воспитания. Волгоград: Перемена, 2001. 214с.
6. Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвященных. СПб.: МФИН, 1992. 448 с.
7. Берри Дж. В., Пуртинга А. Х. Кросскультурная психология. Исследования и применение. Харьков: Гуманитарный Центр. 2007. 560 с.
8. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посібник Київ: ІЗМН, 1998. 204с.
9. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи. Київ: ІЗМН, 1997. 192 с.
10. Боас Ф. Границы сравнительного метода в антропологии. Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. СПб.: Университетская книга, 1997. С.508 – 518.
11. Бондаревская Е.В. Введение в педагогическую культуру. Ростов-н/Д, 1995. 203 с.
12. Быстрой Е.Б. Межкультурно-партисипативный подход как теоретико-методологическая стратегия формирования межкультурной педагогической компетентности. Вестник ОГУ, 2003. № 6. С.78 – 83.
13. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва: Прогресс, 1989.

303 с.

14. Вайнштейн С. И. Сравнительный метод. Культурология. XX век. Энциклопедия. СПб.: Университетская книга, 1998. Т. 2. 224 с.

15. Велитченко Л. К. Психологічні основи педагогічної взаємодії: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 /Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2006. 518 с.

16. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе. Київ: Вища шк., 1985. 174 с.

17. Гаврилова Т.П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. Вопросы психологии. 1975. № 2. С. 147 – 158.

18. Геннеп А.Ван. Обряды перехода: систематическое изучение обрядов. Москва: Вост. лит-ра, 2002. 172 с.

19. Гудков Д. Б. Межкультурная коммуникация: проблемы обучения Москва: Изд-во МГУ, 2000. 292 с.

20. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. Москва: Прогресс, 1985. 448с.

21. Демецька В. В. Теорія адаптації: крос-культурні та перекладознавчі проблеми: монографія. Херсон: ТИТАН, 2006. 343 с.

22. Джерри Д., Джерри Дж. Социологический словарь. Москва: Вече АСТ, 2001. 350с.

23. Джурицкий А.Н. Концепции и реалии мультикультурного воспитания: сравнительное исследование. Москва: Academia, 2008. 304 с.

24. Димухаметов Ф. С. Фасилитация в системе повышения квалификации педагогов: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 /Магнит. гос. пед. ун.-т. Магнитогорск, 2006. 421с.

25. Дьяченко М.И. Психология высшей школы. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 383 с.

26. Емельяненко Т.В. Методы межкультурных исследований. Социология. Москва, 1997. №9. С.32 – 38.

27. Журавлев А.Л. Совместная деятельность как объект социально-

психологического исследования. Совместная деятельность: Методология, теория, практика. Москва: Наука, 1988. С.19–36.

28. Заскалета С.Г. Тенденції професійної підготовки фахівців аграрної галузі в країнах Європейського союзу: монографія. Миколаїв: Іліон, 2013. 500с.

29. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов. Москва: Логос, 2003. 384с.

30. Ирхин Ю.В. К вопросу о кросскультурных исследованиях: Восток-Запад. Социологические исследования, 2005. №2. С.131 – 134.

31. Калашник Н.В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.07 / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань, 2015. 200 с.

32. Кензьор П. І. Переосмислення сутності поняття «культура» у системі полікультурного виховання особистості. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2013. Вип. 17, кн. 1. С.309 – 318.

33. Коломинский Я.Л. Изучение педагогического взаимодействия. Советская педагогіка, 1991. №10. С.36 – 42.

34. Коротаев А. В. Дж. П. Мёрдок и школа кросс-культурных исследований. Мердок Дж.П. Социальная структура /пер. с англ. А.В.Коротаева. Москва: ОГИ, 2003. С. 478–555.

35. Коул М. Культурно-историческая психология: наука будущего. Москва: Когито-Центр, Ин-т психологии, 1997. 431 с.

36. Кравченко А.И. Культурология: Словарь. Москва: Академический проект, 2000. 265 с.

37. Крылова Н. Б. Культурология образования. Москва: Нар. образование, 2000. 178 с.

38. Лебедева Н. М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. Москва: «Ключ-С», 1999. 147 с.

39. Лебедева Н.М., Лунева О. В., Стефаненко Т.Г., Мартынова М.Ю.

Межкультурный диалог: тренинг этнокультурной компетентности. Москва: Изд-во Ун-та дружбы народов, 2003. 235 с.

40. Ломов Б.Ф. Психические процессы и общение. Методологические проблемы социальной психологии. Москва: Наука, 1975. 270с.

41. Мазик К. В. Кроскультурна комунікація в освітньому сегменті інформаційного суспільства: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10 / Нац. техн. ун-т „Київський політехнічний інститут. Київ, 2007. 222 с.

42. Мацумото Д. Психология и культура. СПб.: ЕВРОЗНАК, 2002. 416 с.

43. Мердок Дж.П. Фундаментальные характеристики культуры. Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. СПб.: Университетская книга, 1997. С.49 – 56.

44. Нечаева Л.В. Подготовка студентов педагогических институтов к взаимодействию с учащимися: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харьковский гос. пед. ин-т им. Г.С.Сковороды. Харьков, 1991. 187 с.

45. Никитина Е.Ю. Технологически-партисипативная система подготовки будущего учителя к управлению самостоятельной работой учащихся. Вестник института развития образования и воспитания подрастающего поколения при ЧПУ. Челябинск, 2002. Сер. 3. Управление качеством профессионального образования. С.218 – 231.

46. Радклифф-Браун А.Р. Сравнительный метод в социальной антропологии. Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. СПб.: Университетская книга, 1997. С.637 – 654.

47. Рогачева В.И. Сущностное определение кроскультурной коммуникации. Научные труды Моск. пед. гос. ун-та. Сер.: Социально-исторические науки. Москва: Прометей, 2003. С.494 – 498.

48. Роджерс К. Эмпатия. Психология эмоций. Тексты /под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. Москва: Изд-во МГУ, 1984. С.235 – 237.

49. Рябцева Н.К. Научная речь на английском языке. Руководство по научному изложению. Словарь оборотов и сочетаемости общенаучной лексики: новый словарь-справочник активного типа. Москва: Флинта: Наука, 1999. 598 с.

50. Садохин А.П. Теория и практика межкультурной коммуникации: учеб. пособие для вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 271 с.
51. Самохина Т.С. Эффективное деловое общение в контекстах разных культур и обстоятельств. Москва: Р.Валент, 2005. 216 с.
52. Санжаева Р. Д. Психологические механизмы формирования готовности человека к деятельности: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Новосиб. гос. пед. ин-т. Новосибирск, 1997. 401 с.
53. Сластенин В.А. Педагогика. Москва: Изд. дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. 488 с.
54. Смирнов С.Д. Мир образов и образ мира. Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. 1981. № 2. С. 15 – 30.
55. Солодка А.К. Право на взаєморозуміння (Методи вивчення культурних систем і міжкультурних ситуацій у процесі викладання іноземної мови). Іноземні мови в навчальних закладах, 2007. №1. С.102 – 111.
56. Солодка А.К. Використання сучасних методів у навчанні міжкультурної комунікації. Актуальні проблеми сучасної вищої школи у контексті Болонського процесу: зб. наук.праць. Миколаїв: МДАУ, 2009. С.6–8.
57. Сомова С.В. Диалог культур как основа адаптации зарубежных учебных курсов английского языка к потребностям обучающихся. Рязань: Изд-во РГУ, 2008. 108 с.
58. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество. Москва: Политиздат, 1992. 463 с.
59. Социологическая энциклопедия /под ред. А.Н.Данилова. Минск: «Белар. энцыклапедыя», 2003. 389 с.
60. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: учебник для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2007. 368 с.
61. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур. Москва: Слово/Slovo, 2007. 344с.
62. Толерантность к сложности и неопределенности окружающего мира. На пути к толерантному сознанию /ред. А.Г. Асмолов. Москва: Смысл, 2000. 255 с.

63. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1988. 344 с.
64. Уайт Л. Избранное: Наука о культуре. Москва: РОССПЭН, 2004. 441 с.
65. Уваров Е.А. Субъектная активность как ведущий фактор саморазвития человека. Прикладная психология. 2005. №5. С. 2–21.
66. Шпунов В.И. Этническая толерантность как феномен культуры. Культурология, этнокультурология, культурная антропология, 2004. № 7. С. 17 – 26.
67. Эванс-Причард Э.Э. Сравнительный метод социальной антропологии. Антология исследований культуры. Т.1. Интерпретация культуры. СПб.: Университетская книга, 1997. С.358 – 397.
68. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів: теоретичні і методичні засади міжкультурної взаємодії в умовах кримського регіону: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2008. 568.
69. Adler P.S. Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism. Basic concepts of intercultural communication. Selected Readings. Boston, London: Intercultural Press, 1998. P.225–246.
70. Bateson G. Steps to an Ecology of Mind. N.Y.: Ballantine Books. 1972. 337p.
71. Benedict R. Patterns of culture. Boston: Houghton Mifflin, 1998. 190 p.
72. Bennett M.J. Communication of Boundaries and Perception of Patterns. University of Minnesota Press, 1977. 235p.
73. Bhawuk D.P.S., Brislin R. The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. International Journal of Intercultural Relations, 1992. №16. P.413–436.
74. Brewer M.B., Campbell D.T. Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence. Psychological Bulletin, 1979. Vol 86(2). P. 307–324.
75. Brislin R. Intercultural Communication Training. Handbook of International and Intercultural Communication. Newbury Park, Calif.: Sage, 1989. 498 p.
76. Child I.L. Personality in Culture. Hand door of Personality Theory and Research. Chikago: Rand McNally and Company, 1968. P. 82–156.

77. Dahl S. Intercultural Research: The Current State of Knowledge. University of Hull, 2004. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=658202.

78. Deregowski J.D. Difficulties in Pictorial Depth Perception in Africa. The British Journal of Psychology, 1968. №59. P. 195–204.

79. Gudykunst W. Communication with strangers: An approach to intercultural communication. Boston: McGraw Hill, 1997. 112 p.

80. Hall E.T. The Silent Language. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1959. 240 p.

81. Hohmann M. Interkulturelle Erziehung – eine Bestandsaufnahme. Ausländerkinder in Schule u. Kindergarten. 1983. H. 4. S. 4–11.

82. Kardiner A., Lipton R. The Individual and his society. N-Y.: Columbia University Press, 1995. 278 p.

83. Katz R.L. Empathy, its Nature and Uses. London: Free Press of Glencoe, 1963. 467 p.

84. Kealey D.J., Ruben B.D. Cross-cultural personnel selection criteria: issues and methods. Handbook of intercultural training. N.Y., 1983. Vol. 1. P.155–175.

85. Kim Y.Y. Communication and cross-cultural adaptation. Philadelphia: Multilingual Matters, 1988. 320 p.

86. Laing R.D. The Politics of Experience. N.Y.: Ballantine Book, 1966. 178 p.

87. Levinson D. A Guide to Social Theory: Worldwide Cross-Cultural Tests (volume I – Introduction). New Haven, Connecticut: Human Relations Area Files, 1977. 432 p.

88. Malinowski B.A. Scientific theory of culture. Scientific theory of culture and other essays. Chapel Hill, 1944. P.36–42.

89. Matsumoto D. The Handbook of Culture and Psychology. New York: Oxford University Press, 2001. 458 p.

90. Mead M. Cultural Patterns and Technical Change. New York: New American Library, 2002. 267 p.

91. Moll I. Cultural People and Cultural Contexts: Comments on Cole and Wertsch. Journal of Soc. Issues, 1995. N 1(3). P. 361–371.

92. Paige R.M. (Ed.). Education for the intercultural experience. Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1993. 376 p.
93. Pedersen P. Culture-centred counselling interventions. Thousand Oaks: Sage, 1997. 112 p.
94. Playing Frames Can Be Dangerous: Some Reflections on Methodology in Cognitive Anthropology. Language, Culture and Cognition [ed. by R. Casson]. NY.: Macmillan, 1981. 450 p.
95. Rich A.L. A Model of Intercultural and Interracial Communication. Washington: Distributed by ERIC Clearinghouse, 1971. 22 p.
96. Stagner R. Egocentrism, ethnocentrism, andaltrocentrism: factors in individual and intergroup violence. International Journal of Intercultural Relations,1977. Vol. 1. Issue 3. P. 9–29.
97. Stephan W. G., Stephan C. W. Intergroup relations. Madison, 1996. 56 p.
98. The Pocket Oxford Russian Dictionary. Москва: Изд-во «Весь Мир», 2001. 623 с.
99. Tylor E. B. Primitive culture (1871). N.Y.: Holt, 1976. Vol. 1. 502 p.
100. Weaver G.R Understanding and Coping with Cross-Cultural Adjustment Stress. Education for the International Experience /ed. by R.M. Paige. U.S.A.: International Press, 1993. P.137–167.
101. Whiting J.W.M., Child I.L. Children Training and Personality: A Cross-Cultural Study. New Haven: Yale University Press, 1953. 260 p.